

СИСТЕМИ ОЦІНКИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ МОДЕЛІ CAMELS

У статті проаналізовано підходи до розуміння необхідності використання систем рейтингового оцінювання фінансової стабільності банків на прикладі моделі CAMELS і запропоновано низку вдосконалень при роботі з ними.

Ключові слова: рейтингове оцінювання, CAMELS, фінансова стійкість банку, банківські наглядові органи.

У період бурхливого розвитку ринкової економіки України, перед банківськими установами постала нагальна потреба пристосовуватись до ризикових умов діяльності, адаптуватись до них. З іншого боку, фінансові наглядові органи, зокрема Національний банк України, повинні контролювати стан банківської системи для її стабільного розвитку і мінімізації ризиків банкрутства. Для таких цілей банківські наглядові органи по всьому світу використовують різноманітні системи рейтингового оцінювання банків. Однією з найбільш популярних і дієвих є модель оцінки фінансової стабільності банків по шести основним категоріям – CAMELS.

Вивченням проблем рейтингового оцінювання банків займалися багато закордонних і вітчизняних вчених та окремих інститутів і організацій, зокрема: І. Т. Балабанов, І. О. Бланк, М. С. Клапків, Т. Коршикова, Банк міжнародних розрахунків (BIS) та інші [1; 2; 4; 6]. Проте, на нашу думку, питання імплементації і використання систем рейтингового оцінювання банків недостатньо висвітлені в українській банківській практиці, а тому вимагають більш глибокого вивчення з урахуванням її національних особливостей.

Метою наукової статті є дослідження практики використання систем рейтингового оцінювання банків на прикладі моделі CAMELS та вдосконалення роботи з ними.

У 1980 році в США банківськими наглядовими органами була введена в дію система рейтингового оцінювання надійності банків під назвою CAMEL. Вона була заснована на оцінці рівня фінансових та інших ризиків банківської установи експертами наглядових органів. Експертиза CAMEL оцінює п'ять (на сьогодні - шість) критичних сфер активності банку та відображає фінансову стійкість, економічні умови і можливості, відповідність до регулюючих норм.

Унаслідок підвищення уваги економістів до проблем економічного ризику, з 1996 року системою CAMEL додатково досліджуються характеристики банку, пов'язані з його чутливістю до фінансових ризиків, тому система змінила назву на CAMELS.

Система CAMELS передбачає оцінювання різних компонентів фінансової діяльності банків, але це лише базовий набір оцінок, який передбачає подальший детальний експертний аналіз з використанням додаткових джерел інформації, вивчення інших значень і коефіцієнтів.

До основних компонентів аналізу системи CAMELS

відносяться такі категорії:

Достатність капіталу (Capital adequacy), що включає такі показники, як розмір банку; розмір активів; плани і перспективи розвитку; якість капіталу; нерозподілений прибуток; доступ до ринків капіталу; позабалансові активи.

Якість активів (Asset quality), що складається з наступних показників: класифікація активів; показники і тенденції кредитної політики банку; ситуація з нестандартними (реструктуризованими) кредитами; кредитна концентрація; обсяг і характер внутрішніх операцій з активами.

Якість менеджменту (Management quality), що розглядається як компетентність кадрів середньої і вищої ланок менеджменту банку; дотримання банківського законодавства; дотримання внутрішніх правил (політика банку); здатність до планування і реакції на зміну обставин; демонстрація готовності вирішувати проблеми суспільства у своїй кредитній політиці (соціальна спрямованість); наявність необхідного забезпечення і компетентність технічних кадрів.

Прибуток (Earnings), до групи якого можна віднести показники рентабельності активів порівняно з банками-конкурентами і власними показниками за минулі періоди; основні джерела доходів і витрат у зіставленні з банками-конкурентами і власними показниками за минулі періоди; достатність резервів для покриття можливих втрат; якість доходів; відношення розміру дивідендів до ліквідності банківського капіталу.

Ліквідність (Liquidity), яка складається з показників достатності ліквідних джерел для покриття потреб сьогодні і в майбутніх періодах; наявності легкоконвертованих активів; доступу до грошових ринків; рівня диверсифікації джерел фінансування (балансові і позабалансові); ступеня залежності від короткострокових джерел фінансування; тенденцій і стабільності депозитного портфеля; можливості сек'юритизації і реалізації різних груп активів; компетентності менеджменту банку щодо виявлення, вимірювання, моніторингу та контролю позицій ліквідності.

Чутливість до ринкового ризику (Sensitivity to Market Risk), показниками якої є чутливість чистих прибутків банків до дії фінансових ризиків (змін процентних ставок та інші) за різними сценаріями розвитку ринку; обсяг, склад і можливість зміни

торговельних позицій банку (наприклад, позиції з обміну валют); потенційна можливість зміни доходів або капіталу внаслідок будь-яких коливань ринкової вартості торгового портфеля і фінансових інструментів; можливість менеджменту банку виявляти, вимірювати, контролювати та управляти процентним, цінним, валютним та іншими фінансовими ризиками, що можуть вплинути на банк.

Кожен із складових компонентів оцінюється за шкалою від 1 (найкращий) до 5 (найгірший). Підсумковий рейтинг присвоюється як середньозважена оцінки всіх компонентів рейтингу і приймається як основний показник поточного фінансового стану банку. Для прикладу, розглянемо 5 банків, які будуть мати різні показники оцінок рейтингу (табл. 1).

Таблиця 1. Приклад оцінки банків у системі CAMELS

Категорія аналізу	Оцінки банків				
	Банк 1	Банк 2	Банк 3	Банк 4	Банк 5
1 Достатність капіталу	2	3	4	3	1
2 Якість активів	1	2	3	4	2
3 Фактори управління	3	3	4	5	1
4 Прибуток	1	2	3	3	1
5 Ліквідність	2	4	3	4	1
6 Чутливість до ризику	2	4	3	5	2

Для зручності використання результатів рейтингового оцінювання банків, їх можна подати у графічному виді (рис. 1).

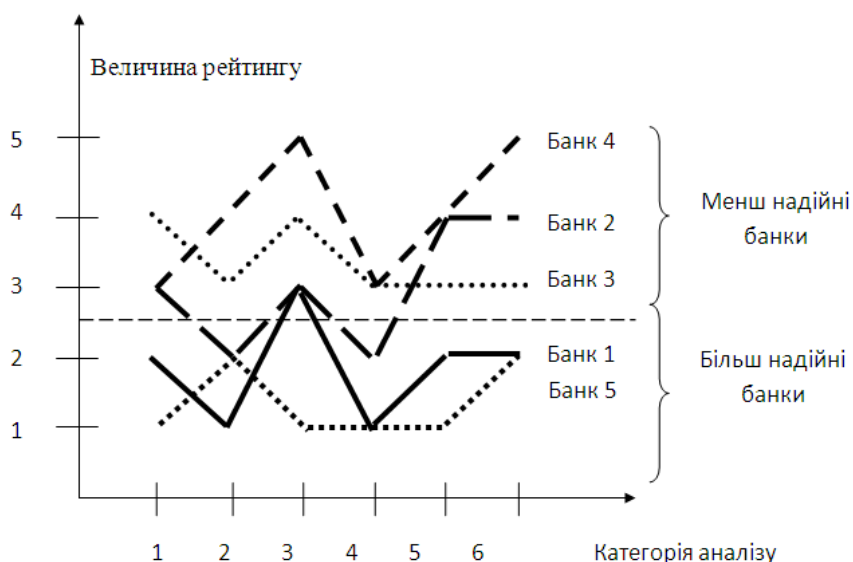

Рис. 1. Рейтингове оцінювання банків

Таким чином, за допомогою цього графіка ми можемо порівняти оцінки рейтингових категорій різних банків і побачити слабкі місця в банківській системі на загальнодержавному рівні.

У різних країнах CAMELS рейтинги, як правило, оцінюються щорічно. У разі проблемних банків (з рейтингом 4 або 5), рейтингування може проводитися частіше. З іншого боку, оцінювання найбільш надійних банків (з рейтингом 1 або 2) може проводитися з інтервалом у 18 місяців. Загалом рейтинги, подібні до CAMELS, розглядаються банківськими наглядовими органами як найбільш значущі і надійні інструменти оцінки поточного фінансового стану банківських установ. Таке рейтингування також є основою для визначення причинно-наслідкових зв'язків між фінансовими показниками і тенденціями економічного розвитку банку в майбутньому, а тому можуть використовуватись у статистичних моделях раннього попередження (early warning models).

Використання рейтингів, подібних до CAMELS, є корисним для аналізу фінансового стану банку на

момент проведення експертизи, зокрема таких параметрів, як відповідність до чинної нормативної бази (законодавства), повнота регламентованої звітності, якість управління, рівень кредитних збитків, система внутрішнього контролю, виявлення фінансових порушень.

Рейтинги можуть бути точним індикатором потенційних проблем, тільки якщо оцінювання банків проводиться через певні фіксовані проміжки часу (наприклад, щорічно), та їх фінансові умови загалом залишаються стабільними. Слід зауважити, що присвоєння рейтингів здійснюється з деяким запізненням, а оскільки фінансовий стан банків може змінитися досить швидко, то оцінка банківських ризиків не завжди відповідає реальній ситуації. На нашу думку, такі індикатори економічного розвитку як рейтингові оцінки CAMELS у нестабільних економічних системах (наприклад, в Україні) слід використовувати скоріше для передбачення потенційних фінансових проблем банків у недалекій перспективі.

Основою роботи моделі рейтингового оцінювання є порівняння значень різних параметрів (величин, співвідношень, коефіцієнтів, відсоткових частин) з базовими. І якщо таке відхилення перевищує допустимі задані межі, то такий банк потребує детального вивчення і прийняття необхідних заходів. Також такі системи дозволяють порівняти значення фінансових показників за різні періоди часу, а отже прослідкувати різкі зміни параметрів, що може бути наслідком зміни кон'юнктури ринку, політики банку, інших умов діяльності, та можуть стати наслідком погіршення або покращення фінансової надійності і стабільності установи. Як правило, дані для такого роду аналізу наглядові органи отримують від самих банків у вигляді періодичних звітів та на основі статистичної інформації від інших державних і недержавних органів (наприклад, значення рівня інфляції).

Існують різні підходи до розрахунку комплексної рейтингової оцінки. Наприклад, Національний банк України не допускає визначення такої оцінки як середнє арифметичне рейтингових оцінок за компонентами рейтингової системи, а пропонує визначати комплексний рейтинг за оцінкою компонентів, що зустрічається найчастіше [10].

З нашої точки зору, при виставленні комплексної оцінки рейтингу системи CAMELS, можливо використовувати не лише середнє арифметичне значень всіх шести компонентів (формула 1), а проводити розрахунок за формулою, що відображає різну важливість (тобто різну відносну вагу) кожної оцінки. Таке вдосконалення методики розрахунку, запропоноване нами, дозволяє більш гнучко підходити до розрахунку комплексної оцінки, яка відображає рівень фінансових ризиків, що діють на банк, а отже – загальну економічну стабільність установи (формула 2). Адже, як показує практика,

іноді такий компонент системи, як ліквідність, є набагато важливішим параметром, ніж, наприклад, якість активів, а тому доречним буде внести зміни в формулу розрахунку.

$$K_{Ocm} = (O1 + O2 + O3 + O4 + O5 + O6) / 6, \quad (1)$$

де K_{Ocm} – комплексна оцінка стандартна (середньозважене значення всіх з шести компонентів системи CAMELS – від 1 до 5);

O1-O6 – значення оцінки по кожній з шести категорій аналізу (від 1 до 5).

$$K_{Oud} = (O1 \times K1 + O2 \times K2 + O3 \times K3 + O4 \times K4 + O5 \times K5 + O6 \times K6) / 6, \quad (2)$$

де K_{Oud} – комплексна оцінка удосконалена (значення всіх з шести компонентів системи CAMELS з урахуванням різної відносної ваги кожного компонента - від 1 до 5);

O1-O6 – значення оцінки по кожній з шести категорій аналізу (від 1 до 5);

K1-K6 – значення коефіцієнтів, відповідно до важливості кожного з шести компонентів (від 0 до 1, сума коефіцієнтів дорівнює 1).

Таким чином, залежно від кон'юнктури фінансового та банківського ринків у конкретний період, рішення про відносну вагу кожного з шести компонентів може прийматись і періодично переглядатись на рівні банківських наглядових органів. Після розрахунку комплексної оцінки рейтингу ухвалюються рішення щодо заходів для покращення фінансової ситуації банку.

Варто зазначити, що наглядові органи використовують рейтинги головним чином для визначення банків, які вимагають особливого нагляду за їх діяльністю внаслідок незадовільного фінансового стану (табл. 2).

Таблиця 2. Інтерпретація комплексної оцінки рейтингу банків

Комплексна оцінка рейтингу	Характеристика банку	Характеристика рейтингу банку
1,0 – 1,5	Сильний	Повністю «здоровий» банк з фінансової точки зору. Не потребує особливого контролю з боку наглядових органів.
1,6 – 2,5	Задовільний	Загалом фінансово «здоровий» банк, який вимагає покращення деяких слабких сторін, а тому вимагає лише обмеженого контролю наглядових органів.
2,6 – 3,5	Слабкий	Набір слабких сторін фінансової діяльності банку може спричинити небажані наслідки. Вимагає посиленого нагляду.
3,6 – 4,5	Граничний	Серйозні проблемні фінансові питання, негайне вирішення яких може вберегти банк від банкрутства та інших фінансових проблем. Вимагає детального нагляду і втручання.
4,6 – 5,0	Незадовільний	Високий ризик банкрутства у короткостроковій перспективі. Банк знаходиться під постійним наглядом та вимагає негайного проведення заходів для фінансового оздоровлення.

Рейтингування банків, подібне до системи CAMELS, зазвичай дозволяє контролюючим органам визначити рівень економічних ризиків у діяльності банків та перспективу розвитку цих установ у майбутньому.

Отже, в результаті аналізу практики використання систем рейтингового оцінювання банків на прикладі моделі CAMELS ми можемо стверджувати про необхідність роботи з ними задля ефективної роботи банківських установ на нестабільному фінансовому ринку. Залучення систем CAMELS дозволяє аналізувати економічну стабільність банку, його

схильність до дії фінансових ризиків і змін ендо- та екзогенних факторів його діяльності взагалі. Результати роботи досліджуваних систем можуть бути використані для виділення та оцінки слабких сторін діяльності банків, для аналізу тенденцій внутрішніх економічних змін, для прогнозування розвитку банку в коротко- та довгостроковій перспективі. Все це дозволяє стверджувати, що використання систем рейтингового оцінювання банків є необхідною і обов'язковою умовою ефективної роботи банківської системи, а тому вимагає детального вивчення і

вдосконалення, з урахуванням вимог конкретних економічних систем і змін умов їх функціонування.

Список літератури

1. Балабанов И. Т. *Риск-менеджмент [Текст] / И. Т. Балабанов. - Москва: Финансы и статистика, 1996 - 192 с.*
2. Бланк И. А. *Управление финансовыми рисками [Текст] / И. А. Бланк. - Москва: Ника-Центр, 2005. - 600 с.*
3. Кириченко О. *Банківський менеджмент [Текст] : навч. посібник для вищих навчальних закладів / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко. - Основи, 1999 - 671 с.*
4. Клапків, М. С. *Страховання фінансових ризиків [Текст] : монографія / М. С. Клапків. - Тернопіль: Економічна думка, Карт-бални, 2002 - 570 с.*
5. Корнієнко, Т. *Управління ризиками як складова управління активами і пасивами [Текст] / Т. Корнієнко // Вісник НБУ. - 2003. - №1. - 28 с.*
6. Коршикова Т. *Контроль та управління ризиками в кредитній діяльності банків [Текст] / Т. Коршикова // Вісник НБУ. - 2003. - №1. - 24 с.*
7. Мочерний, С. В. *Економічний словник-довідник / С. В. Мочерний. - Київ: "Феміна", 1995 - 215 с.*
8. Савлук, М. І. *Вступ да банківської справи / М. І. Савлук. - Київ: "Лібра", 1998. - 120 с.*
9. *Директива 2009/138/ЄС (Solvency II) від 10.11.2009 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу // <http://www.dfp.gov.ua/746.html>*
10. *Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS [Електронний ресурс] : постанова НБУ від 08.05.2002 р. №171. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02>.*

РЕЗЮМЕ

Бурый Константин

Системы оценки банковских рисков с использованием модели CAMELS

В статье проанализированы подходы к пониманию необходимости использования систем рейтинговой оценки финансовой активности банков на примере модели CAMELS и предложен ряд усовершенствований при работе с такими инструментами.

RESUME

Buryi Kostyantyn

Bank's risk evaluation systems by using the CAMELS model

This article analyzes the approaches to understanding the need for using the systems of evaluation of banks financial activity with the CAMELS model. There has been proposed a number of improvements of these tools.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2012 р.